

אקדמות מילין: גיליון י"ד

האידיאולוגיה הציונית-הדתית שהדגישה תדיר את כלל ישראל ואת צרכיו עוברת טלטלה בשנים האחרונות. דומה שסגנון חדש הולך ותופס לו מקום בקרב הדור הצעיר, סגנון המתאפיין ברגישות רבה יותר לנטיות הלב ולמשאלות היחיד. אפשר לשייך זאת לתרבות המערב ואפשר לשייך זאת ל"בקשת האני העצמי" שמקורו בקודש, אך מכל מקום, מבוכת ההורים והמחנכים רבה. שהרי, בשעה שצעיר בוחן את עולמו מנקודת מבט אינדיבידואליסטית, הוא עלול לחטוא לתורת הכלל ולעולם הערכים שעיצב את דור ההורים ושאותו הם מבקשים להנחיל. ואולם, מנקודת מבט אחרת נוצרת כאן הזדמנות לגילויים מרתקים של אותנטיות ושל יצירה, גילויים שיכולים לפרוח דווקא על קרקע אינדיבידואליסטית. לנושאים אלה מוקדש רובו של אקדמות שלפניכם.

את הגיליון פותח מאמר מבוא של ד"ר משה הלינגר הסוקר את ההיבטים הסוציולוגיים של עליית האינדיבידואליזם והרוחניות בעולם הפוסט-מודרני. המאמר מצייד את הקורא במפה סוציולוגית המסייעת למקם את תופעת האינדיבידואליזם הישראלי במסגרת התופעה הכלל-עולמית.

ד"ר אליעזר מלכיאל מציע במסה פילוסופית הבחנה בין אינדיבידואליות לאינדיבידואליזם וטוען שבחברה הדתית-הלאומית קיימים אלמנטים חינוכיים שאינם נוחים לפריחת הרגישות לקונקרטי ולהדגשת ייחודו של כל יחיד. בעיה זו עולה גם במאמרו של ברוך כהנא המתמודד עם המגמה הרווחת בקרב הנוער לחפש את נקודת החיבור האישית שלו עם המסורת. לדעתו, מגמה זו משקפת צורך עמוק של בניית זהות רגשית עצמית והוא מנסה לחפש את מקורותיה בעיקר בהגות החסידית. מקור השראה נוסף להבנת תקופתנו הוא מאמר הדור של הראי"ה קוק. תלמידי הראי"ה המבקשים לעמוד על אופיו של דורנו מרבים לקרואו כמסמך רלוונטי גם לדורנו. הרב יובל שרלו מקבל טענה זו אך מטעמים אחרים. הרלוונטיות של המאמר, לטענתו, יכולה להיגזר רק מתוך ניתוח המציאות הקונקרטית של דורנו ולא מתוך עמדות מטפיסיות המניחות שדורנו אינו אלא גלגול מאוחר של דור הראי"ה.

האידיאל הרווח בתרבות המערבית שחלחל בשנים האחרונות לתודעתם של דתיים רבים הוא אידאל המימוש

העצמי. לעתים אידאל זה בא על חשבון אידאלים חברתיים ולעתים הוא מתמזג עמם. ד"ר רפי ועקנין מזהיר במאמרו כי רעיון המימוש העצמי עלול לפגוע בתוקף הציווי בהרגשת המחויבות כלפי קיום המצוות והוא מציב את אידאל העליו העצמי כאידאל מתחרה הנובע מתוך המסורת היהודית.

החברה הדתית אינה חסינה כמובן מפני בעיות נפשיות. פתולוגיות פסיכולוגיות מצויות בקרבה כבכל חברה אחרת. ד"ר לאה מלמט קוראת במאמרה ליתר מודעות לנושא הבריאות הנפשית בחברה הדתית ולמתן לגיטימציה לתרפיה פסיכולוגית. היא סוקרת היבטים ייחודיים של הטיפול הפסיכולוגי במטופלים דתיים, מראה כיצד הפרעות נפשיות באות לידי ביטוי בהתנהגות הדתית, והיאך עלולה החברה הדתית לשמש מאיץ להתפתחויות פתולוגיות בקרב בעלי הסיכון לכך.

החלק המחקרי של הגיליון מאיר סוגיות עקרוניות הקשורות לנושא המרכזי של הגיליון. ד"ר אבינועם רוזנק מציע קריאה חדשה בכתבי הראי"ה קוק על-פי "תורת אחדות ההפכים" שהוא רואה אותה כמודל רעיוני המאיר את מכלול כתבי הראי"ה. רוזנק בוחן את טענתו באמצעות שתי סוגיות: הזיקה שבין אינדיבידואליזם לקהילתיות והמתח שבין מחויבות לנורמה ולחירות.

ד"ר יהונתן גארב משרטט קווים ראשוניים למחקר תנועות א-נומיות המתפתחות בשנים האחרונות בקרב האורתודוקסיה בישראל. הא-נומיות היא גישה שאינה מתנגדת להלכה, אלא "עוקפת הלכה", ואחד מסממניה הוא פיתוח עולם רוחני בעל אופי אישי יותר, המחויב פחות לאחידות שמכתיבה היצירה ההלכתית.

תחום חשוב ומעניין שהתפתח בשנים האחרונות הוא השירה המכונה "שירה דתית". בין המשוררים הדתיים יש מי שנטלו לעצמם את החירות לפרש פירוש אישי ומחודש את המסורת, לעתים תוך הזדהות עמוקה עמה ולעתים תוך התרסה כלפיה. דורית למברגר מנתחת כמה משיריהם של אדמיאל קוסמן וזלדה ובייחוד את המבנה הלשוני שלהם. היא עומדת על גבולותיה הלא ברורים של השירה הדתית וחושפת את הזווית האישית של המשורר, על פחדיו, תהיותיו, מצוקותיו ורצונותיו.

עולם הלימוד והידע עבר שינוי משמעותי עם היכנסם של מאגרי המידע והאינטרנט לשימוש הלומדים. הרב ד"ר בנימין לאו מבקש להניח יסודות רעיוניים להבנת תפקידם, יתרונם וחסרונם של ערוצי הידע והתקשורת לאור מהפכה לימודית שהתחוללה לפני שנים רבות, בהנהגתו של רבי אלעזר בן עזריה.

שינוי אווירה ועלייתם של כיווני חשיבה חדשים משפיעים בהכרח על עולם הידע והנחלתו. ד"ר עדיאל קדרי בודק את גישתו העקרונית של הרמב"ם לסוגיית לימוד התורה המוסדי לעומת הלימוד הפרטי, המבוסס על לימוד מתוך ספרים והסקת מסקנות הלכתיות באופן עצמאי. הרמב"ם, כפי שמראה קדרי, קבל על לימוד תורה המשתייך למוסד או לאלטה מסוימת ועודד לימוד תורה פתוח המעמיד בראש את הקריטריון הרציונלי המעדיף את מי "שהדעת נוטה לדבריו".

אחת המסגרות המעודדות לכאורה ביטול של שאיפות אינדיבידואליסטיות היא מסגרת הנישואין. בחברה הדתית אנו עדים היום ליותר ויותר מקרים של פירוק התא המשפחתי, לא אחת בשל רצון אחד הצדדים לצאת למרחב שיאפשר לו מימוש עצמי. הרב ד"ר יהודה ברנדס בוחן את אופי השותפות הזוגית על-פי תפיסת חז"ל. מדבריו עולה כי חז"ל לא ראו בנישואין מסגרת אידאלית של אחדות מלאה בגוף ובנפש בין בני הזוג, אלא מבנה גמיש יותר, שבו יש מקום לאוטונומיה אישית, כלכלית ורוחנית של כל אחד מבני הזוג. אפשר שהפנמת מסקנתו של המחבר תועיל לגיבוש תפיסה הולמת יותר של מוסד הנישואין.

במסגרת ביקורת ספרים הבאנו שני מאמרים. יוסקה אחיטוב סוקר את ספרו של אהרון שמש על עונשים וחסאים בחז"ל ועומד על חידושו ומעלותיו של ספר זה. הרב אביעד א' סטולמן משווה בין שני ספרי הלכה שיצאו לאחרונה בנושא אישות והכנה לנישואין, האחד של הרב שלמה לוי והאחר פרי עטו של הרב אלישיב קנהל. המאמר פורש מעין מפה של פסיקות הלכה בנושא טהרת המשפחה ובוחן לאורה את דרכם ההלכתית של המחברים, את סגנונם ומעל לכול את מידת ההחמרה או ההקלה שנקטו בספרם. למאמר נלוו תגובות מחברי הספרים ותגובה לתגובה, שמצאנו לנכון לפרסמם בגיליון זה בשל השלכותיו המעשיות של הדיון.

הדיון שחותם את החוברת הוא סביב מאמרו של הרב ד"ר בנימין לאו שפורסם בגיליון הקודם, על הרא"ש רוזנטל כפוסק הלכה וכאיש אקדמיה. הרב ד"ר מיכאל אברהם מנסה להציב גבולות ברורים וחדים בין פוסק הלכה לחוקר הלכה ואברהם רוזנטל מעיר על כמה עניינים שהופיעו במאמר. את הביקורת סוגר מאמר תגובה של הרב ד"ר בנימין לאו.

אנו מקווים כי פתחנו כאן יותר מצוהר לעולם התוסס המתהווה כאן ועכשיו, שבוודאי ימשיך להעסיק אותנו גם בעתיד. גיליון זה מוגש בפורמט חדש ובעיצוב מרענן. אנו בטוחים שצורתו הנאה תוסיף אף היא לחוויית הקריאה.

העורכים